

мр Милан Терзић

ПРИЛОГ ПИТАЊУ СТВАРАЊА ТИТОВОГ КУЛТА

(Дедијерови, "Прилози за биографију Јосипа Броза Тита")

Југословенска историографија је сиромашна студијама биографског карактера. У досадашњим радовима биографски подаци су изношени чисто функционално: партијски стаж, дужност, промене на положајима итд. Није било оних антрополошких карактеризација као у западним историографијама, где се говори о карактерним особинама вођа, моралним профилу, интелектуалном капацитету, кругу сарадника итд. Тек треба дати одговоре како су вође манипулисале нашем цивилизацијском неразвијеношћу.

Основи култа Јосипа Броза Тита постављени су у ратном периоду. То је уједно један од разлога што југословенска литература нема биографија о другим вођама и Титовим сарадницима. Највећи допринос давању карактеризације појединих личности дале су књиге Ф.В. Дикина "Бојовна планина",¹⁶³ мемоари Милована Ђиласа

¹⁶³ Ф. В. Дикин, Бојовна планина, Београд 1973.

"Wartime" (наслов оригинала објављеног у иностранству) - код нас објављени под насловом "Револуционарни рат",¹⁶⁴ наставак за послератни период "Власт и побина"¹⁶⁵ и "Дружење с Титом".¹⁶⁶ Биографског жанра је и књига Драгована Шепића "Влада Ивана Шубашића",¹⁶⁷ али строго ограничена на њему познату сферу, без дубљег истраживања и познавања југословенске документације НОП-а и краљевске Владе.

Од Брозових биографија поменули бисмо неуспјелу књигу Винка Вилтерхалтера "Животном стазом Јосипа Броза".¹⁶⁸ Највише је на овом пољу урадио Владимир Дедијер: "Јосип Броз Тито - Прилози за биографију",¹⁶⁹ али то је великим делом непотпуно и одређено прагматичко-политичким потребама да се Тито што боље представи западном свијету након сукоба са Стаљином 1948. године. Са тог становништва Дедијер је био у улози пропагатора његове личности и њеног уздизања и глорификације. Дедијеров рад на "Прилозима" за Титову биографију најбоље можемо пратити на основу његових писама Јосипу Брозу, која до сада нису кориштена у нашој историографији. Како би што боље представили настајање Титове биографије, у наставку смо "намерно" подлегли цитирању дела Дедијерових писама.

У писму од 19. маја 1950. године Владимир Дедијер је обавјештавао Јосипа Броза о делу књиге Луја Адамича о Титовом детињству, која је излазила у Сједињеним Америчким Државама. Дедијер пише да "не познаје" тај период када је писан "врло топло", али да се не слаже са Адамичевим методом рада: "Он ми пише и тражи да се сложимо с неким разговорима наших водећих људи за које вели да

164 Милован Ђилас, Револуционарни рат, Београд 1990.

165 Милован Ђилас, Власт и побуна, Београд 1990.

166 Милован Ђилас, Дружење с Титом, Београд 1990.

167 Драгован Шепић, Влада Ивана Шубашића, Љубљана 1983.

168 Винко Вилтерхалтер, Животном стазом Јосипа Броза, Београд 1968.

169 Владимир Дедијер, Јосип Броз Тито - Прилози за биографију, Београд 1953.

их је потпуно измислио. Ја не бих саветовао тај метод рада",¹⁷⁰ што нам може потврдити Броз-Дедијеров одговор о раду на биографији.

Дедијерово друго писмо од 4. јануара 1951. године открива нам сам рад на Брозовој биографији: "Велика Ти хвала на Твојој бризи и помоћи да ову ствар што боље завршимо. Било ми је необично пријатно, кад си ми тако брзо вратио рукопис. Шаљем Ти сада други рукопис: Радио сам углавном на основу Твог последњег реферата, а неке ствари сам додавао из свог "Дневника". Скрећем Ти пажњу на Твој први разговор са Стаљином. О том разговору Ти си дао неке детаље Зилијакусу, па бих Те молио ако бих могао још неких детаља да додам ономе што сам ја изнео".¹⁷¹

Рад на биографији је настављен и у Дедијеровом писму од 12. јануара 1951. године можемо пратити само метод рада: "Друже Тито кад сам био код тебе пре месец и по дана у вези рада на твојој биографији, рекао си ми да би добро било да ја прво прикупим постојећи материјал, па да с њим дођем код Тебе како би се рад лакше одвијао. Шаљем ти сада хронологију догађаја из твог живота, од 1892. па до 1920. године. Ово је само извод из материјала који сам прикупио и којих има за овај период преко 300 страница. Предлажем за даљи рад следећи метод: "Да ти прочиташ оно што сам прикупио, па да ме позовеш кад имаш времена на разговор у коме би ми скренуо пажњу на нове изворе, на нетачност, а ја бих ти опет поставио низ питања".¹⁷²

Након повратка из Америке, у писму од 15. марта 1952. године Владимир Дедијер је обавестио Броза о уговору за издање биографије, који је закључио са издавачком кућом "Сајмон и Шустер", додајући: "Што се тиче она четири одломка, они ће изаћи половином априла. Према уговору о продаји рукописа добијам половину хонорара. Прилажем Ти, према томе, два чека на 24.000 долара. Остатак ћемо добити када ствар буде објављена. Примиио сам Твоје надопуне и унио у текст. Направио сам још неколико

¹⁷⁰ Архив Ј. Б. Тита, КМЈ ИВ-5/20

¹⁷¹ Исто.

¹⁷² Архив Ј. Б. Тита, КМЈ ИВ-5/20

стилских измена и мало детаљнијих објашњења за америчку публику. Ниједна од тих ствари нема политички значај. Мислим да ће објављивање ових одломака, у првом лицу једине, имати великог одјека у америчкој јавности. Пре свега штампаће се у преко 5 и по милиона примерака, на исти начин као што су штампани Черчилови мемоари. У 40 америчких листова изаћи ће огласи по читаву страну наговештавајући излазак ових ствари".¹⁷³ Владимир Дедијер је, увиђајући практичну политичку корист од објављивања Титове биографије након сукоба са Стаљином, у наставку истакао: "За нашу ствар ова четири одломка могу учинити у Америци, а то нам је нарочито сада важно, када се у конгресу води дискусија око помоћи".¹⁷⁴

У писму од 25. априла 1952. године Владимир Дедијер је обавештавао Јосипа Броза о почетку излажења одломака биографије у "Лајфу", наглашавајући повољан политички ефекат по питању југословенско-италијанског спора око Трста: "Нарочито је велико узбуђење у Италији, јер нам је ова ствар дошла у најбоље време. "Лајф" је у име уредништва објавио саопштење у коме каже да смо ми 1948. године задржали Стаљина од инвазије Европе и да сада располажемо другом највећом војском у Европи. Ово ће нам добро деловати, како у борби против Италијана, а тако и у Америци, ради обезбеђења дела помоћи".¹⁷⁵ У наставку писма Дедијер је предложио да се хонорар од издавања биографије искористи у хуманитарне сврхе.¹⁷⁶

173 Исто.

174 Исто.

175 Архив Ј.Б. Тита, КМЈ ИВ-5/20

176 "Желио бих да Те обавијестим још о једној ствари. Све девизе, као што смо се договорили, даћемо држави. Само сам ја још пре шест месеци нешто разговарао са Црногорцима да би се део овога новца употребио за подизање једне болнице у Никшићу, која би носила назив покојне Олге. Пошто ће приходи од књиге бити врло високи, јер рачунам и преко 200.000 долара све заједно, како би било да један део одвојимо за ову болницу. Предлог су дали Црногорци још прошлог лета. Олга је била шеф хирушке екипе Четврте црногорске бригаде, која је углавном, односно већим делом из околине Никшића, а Никшић данас нема никакву болницу. Извини што Те са овим узнемиравам, али би волео да чујем Твоје мишљење", исто.

Рад на биографији настављен је лета 1952. године на Брионским острвима, о чему говори и Дедијерово писмо од 19. јуна. Реч је о делу биографије о сукобу с Коминтерном: "Друже Тито, према нашем вечерашњем договору, шаљем Ти списак докумената, који су им били потребни ради утврђивања извесних важних датума из наше борбе с Коминтерном. Прво, децембра 1947, позив Стаљинов да пошаљемо делегацију у СССР, посебно Ђилас. Друго, извјештај Ђиласов о путу у СССР, који је он предао на састанку ЦК КПЈ 1. марта 1948. године. Треће, депеша Молотова из јануара 1948, последице које смо послали Кардеља и Бакарића. Четврто, извјештај Ђерђин о инциденту са Гагариновом. Пето, извјештај Црнобрњин о разговору са Критиковом. Шесто, Твоје писмо Молотову 18. марта. (Твоје писмо од 20 марта имамо). Седмо, руска претећа депеша из маја 1948, поводом хапшења Жујовића и Хебранга. Осмо, Гомулкино писмо упућено нама 25. маја (имамо његов одговор). Ови документи су потребни ради главе о Коминформу, коју сам довршио и која је по мом мишљењу, једна од најважнијих ствари у књизи"¹⁷⁷.

Дедијерово друго писмо са Бриона од 26. јуна 1952. године говори о наставку рада на биографији: "Шаљем Ти ову пету главу, у којој сам унио разговор који сам имао са Тобом последњих дана, нарочито око Коминформа. Молим Те прочитај ово. Остала нам је још последња глава, разговор око теоријских питања. Да ли остаје 28 јуни кад ћемо то да свршимо, како си ми последњи пут поручио? Да ли би могао да на овај састанак доведем стенографа Тићу или његовог замјеника, како бих тачно забележио Твоје речи".¹⁷⁸

Потом је Владимир Дедијер у трећем писму са Бриона од 29. јуна 1952. године обавештавао Јосипа Броза: "Примио сам натраг од Тебе четврту и пету главу. Шаљем Ти ову главу о заседању АВНОЈ-а. Хоћемо ли данас или сутра да завршимо последњу главу о овим теориским питањима. Тиме би књига била потпуно завршена. Осим што би у Београду морали да проверимо из оног Ђиласовог извјештаја из 1948. неке датуме, јер би књига много

¹⁷⁷ Исто

¹⁷⁸ Архив Ј. Б. Тита, КМЈ ИВ-5/20

изгубила кад не би имала све ствари прецизно. Надам се да Ти ово добро схваташ. На пример, морамо да имамо датум када је био последњи састанак наше делегације са Стаљином".¹⁷⁹Тиме су радови око биографије приведени крају Дедијер-Титовим радом, у миру и тишини Брионских острва.

Након завршетка књиге Дедијер је боравио у иностранству и обавио послове око њеног издавања на свјетским језицима, како је у писму од 1. септембра 1952. године писао Јосипу Брозу.¹⁸⁰ Писао се проширио, јер су следела издања на многим језицима, након чега су следили коментари о биографији, а немачки издавач је тражио Титов интервју, како је 22. јануара 1953. године Јосипу Брозу писао Владимир Дедијер.¹⁸¹ Јосип Броз је дао пристанак на овај захтев, одредивши време и парафирајући на ово Дедијерово писмо: "Може доћи у вријеме Конгреса "Фронта".¹⁸²

179 Исто.

180 "Друже Тито, обавјештавам Те, да сам се пре неколико дана врати с пута. Завршио сам главна издања за иностранство. У Америци ће књига изаћи крајем децембра, у Енглеској у првој половини фебруара, у Француској такође, као и у Израелу. У осталим земљама, Скандинавија, Јужна Америка, Немачка, Италија, Јапан, до прве половине 1953. године. Уколико будем имао прилике да Те лично видим обавестићу Те о појединостима о читавом послу"; исто.

181 "Друже Тито, Желим да Те обавестим у погледу штампања књиге. У Италији књига излази. Неофашистички лист "Ил секоло" био је покушао да украде један одломак из "Фигара". али га је Мендадори издавач у Италији тужио суду. У Француској краљ Петар је написао свој одговор, где је употребио мање више руске аргументе, како је Црвена армија ослободила Југославију итд. У договору Кочом решили смо да му нико не одговара, да му не би придавали неку политичку важност, а нама је овим својим писмом учинио улогу. Повећавао је интерес за књигу. У Грчкој сам право за објављивање књиге у наставцима предао листу "Акрополис" који има велики тираж. Хтео бих да Те нешто замолим у вези немачког издања: ИЗДАВАЧ УЛСТЕИН КОЈИ ИМА У НЕМАЧКОЈ НИЗ ЛИСТОВА ХТЕО БИ ТАКОЂЕ ДА ДОБИЈЕ ЈЕДАН ИНТЕРВЈУ ОД ТЕБЕ. ЈА САМ МУ ОДГОВОРИО ДА ТИ НЕЋЕШ ПРИМАТИ НОВИНАРЕ СВЕ ДО АПРИЛА МЕСЕЦА, С ОБЗИРОМ НА ТВОЈ ПУТ. Међутим, за време конгреса Фронта, како си се већ сложио, доћи ће фотограф из највећег енглеског часописа "Прикитре Пост", да Те сними за насловну страну. Да ли би било могућно да тада дође и овај представник Улстена? Надам се да ће ово бити последње главобоље које Ти приређујем, бар око ове књиге", Архив Ј. Б. Тита, КМЈ ИВ-5/20

182 Исто.

Фебруара 1953. године Владимир Дедијер је тражио од Јосипа Броза да донесе одлуку о утрошку новца који је добијен од хонорара. За разлику од Дедијера, који је утрошак новца тражио за грађење болнице у Никшићу, Милован Ђилас је предлагао да се новац преда ЦК КПЈ.¹⁸³ Јосип Броз је по овом питању одлучио: "Ја предлагем да се само дио хонорара да за болницу, а остало за потребе наше пропаганде."¹⁸⁴, помиревши тако предлоге Ђиласа и свог биографа. Потом је Владимир Дедијер тражио од Јосипа Броза да за предговор издања биографије у иностранству, напише свој предлог на неке Дедијерове закључке и истакне веродостојност њихових разговора.¹⁸⁵ Јосип Броз је касније одговорио на овај Дедијеров захтјев, гдје је у пројекту писма за предговор дао свој поглед на објављену биографију, радујући се што је новац утрошен на хуманитарне сврхе,¹⁸⁶ што је јавности говорило о хуманостима Јосипа Броза Тита, али заборављајући да је за градњу болнице у Никшићу утршен само део хонорара.

У писму од 1. новембра 1953. године Дедијер је обавјештавао Јосипа Броза: "Добио сам понуду из Енглеске, гдје је прво издање потпуно распродато, да припремим друго издање, које би издао "Пингвин"

183 "Друже Тито извини што Те опет узнемиравам о једној ствари о којој је раније било речи. Ради се око утрошка хонорара који смо добили из иностранства за књигу. Прво је било одлучено на мој предлог, да се новац употреби за подизање болнице у Никшићу. После је друго Ђидо био мишљења да новац предамо ЦК-у. Међутим, ја сам био о првој одлуци већ обавијестио другове у Црној Гори, па када смо ових дана били на одмору у Херцег Новом, видео сам у разговору са другом Блажом и осталим друговима, да они очекују помоћ за болницу, па су чак почели с припремама за њено зидање. Због тога ја мислим да би требало да останемо при првобитној одлуци. Ја сам другу Ђиди изнио ове моменте и он је ракао да би Ти требао да даш дефинитивну одлуку", исто.

184 Мој живот како си га изложио у овој књизи на основу дугих разговора у току и после рата тачно је описан, као и оно зашто сам се борио. С друге стране, мишљења која излажеш у књизи о појединим периодима наше новије историје, природно, твоја су. Ја сам увијек сматрао да сваки наш човјек има своје мишљење и одговара за њега. Радује ме да је сав приход од ове књиге намијењен изградњи болнице за Никшићки крај, у Црној гори, који је тако много пострадао у нашем Ослободилачком рату и који је толико много дао бораца за ослобођење наше земље.

185 Исто.

186 Исто.

или нека друга издавачка кућа која издаје масовна издања. Тираж би био око 60.000 примерака, а цена врло повољна. Издавач пита да ли би могао добити две године у ново издање. Једна би била Твој пут у Енглеску, наравно ништа о разговорима које си имао, него опис пута, Твоји општи утисци, а друга глава о најновијим детаљима у вези са Трстом".¹⁸⁷ Нагласили бисмо наставак овог писма који говори о књизи о Титу Фицроја Маклејна: "Ја сам о овоме дуго размишљао, консултовао се и са другом Бевцом, па Ти предлажем да прихватимо ову понуду, утолико пре што своју књигу припрема Маклен, а та књига ипак ће имати онај призвук, као да је Маклен измислио нашу Народноослободилачку борбу, што је он на свој начин, већ рекао у неким од својих публикација, а нарочито у свом чланку за Британску Енциклопедију".¹⁸⁸ На крају овог писма Владимир Дедијер је обавестио и о изласку књиге на светским језицима.¹⁸⁹

Владимир Дедијер је у писму Јосипу Брозу од 14. маја 1953. године тражио одобрење за објављивање делова биографије у домаћој штампи: "Друже Тито, редакција "Борбе" питала ме је да ли би могао да за 25. мај, поред осталог материјала, донесу један фељтон и једну главу из издања моје последње књиге за иностранство. Та се глава односи на разговор који смо Коча Поповић и ја имали с Тобом на Брионима. Иако си Ти ову главу прегледао на Брионима, ја Ти је поново шаљем да видиш да ли има смисла да се она објави код нас. Питао сам Кочу и он је изјавио да он са своје стране нема никаквих примедби".¹⁹⁰ Потом је лист "Борба" 25. маја 1953. године, за рођендан Јосипа Броза Тита, објавила Дедијеров чланак под насловом: "Један дан с Титом на одмору", који је донио Титову причу о његовом рањавању на Карпатима 1915. и на Милинкладама

187 Архив Ј. Б. Тита, КМЈ ИВ-5/20

188 Исто.

189 "Ускоро очекујем излазак књиге на шпанском, португалском, данском, есперанту, бурманском, кинеском, јапанском, затим на шиптарском, мађарском, чешком, румунском, као и на италијанском језику у нашој земљи. Такође књига се ради и на Брајевој азбуци за слепе. У прговорима сам за издање књиге на арапском, као и на језицима Индије: хуиди и други"; исто.

190 Исто.

1943. године.¹⁹¹ Биографија је 1953. године интегрално објављен у Југославији, али по неким мишљењима (руски историчар Леонид Гибијански) писана је блажим тоном од оне намијењене иностранству. Разлози су свакако прагматичко-политичке природе.

Титов отпор Стаљину 1948. године, уз помоћ ове биографије, уздигао је његов култ за Западу до невиђених размјера. Она је из прагматичко-политичких разлога штампана готово на свим језицима света, па чак и на Брајовој азбуци за слепе. Све је подређено Титовој глорификацији, а он је настанку биографије дао велики удео. Биографија је започета 1951. године, потом је склопљен уговор о њеном издавању у иностранству, да би највећим делом настала на Брионима лета 1952. године, тако да је на неки начин прелиминарно "наручена". Подаци из ове биографије су дуго званични биографски подаци Јосипа Броза Тита, а највећим делом су настали, како се види из Дедијерових писама, методолошком интервјуа са Титом.

Књиге Владимира Дедијера, Фицроја Маклејна и Филис Оти су апотеозирање Јосипа Броза Тита, али Дедијерова нова истраживања након његове смрти су, како каже Бранко Петрановић, узбудила Титове наследнике својим егзибицијама, алузијама, опоменама и претњама тадашњим политичарима и, што је најбитније, "раскривиле" атмосферу за слободније писање, јер је себе истурио на мету критике тадашњих политичара.¹⁹² Када је у питању Владимир Дедијер, по нама, реч је о "Прокопију" нашег времена. Скорашња биографија Стевана К. Павловића, под насловом "Југословенски Диктатор Тито, Преиспитивања" (наслов оригинала објављеног у Великој Британији: "Југославија Грат Тито. а: Реасесмент"), представља преиспитивање и увод у даља истраживања ове личности. На то упућују и Титове биографије Џаспера Ридлија и Ричарда Веста. Свакако ће тек будућа истраживања дати одговор да ли је у питању "суи генерис" Шћепан Мали¹⁹³ нашег времена.

¹⁹¹ Борба, 25. мај 1953. године.

¹⁹² Бранко Петрановић, Историчар и савремена епоха, Београд 1994, стр. 265.

¹⁹³ Исто, стр. 268.